

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. дфн Мони Алмалех

за

„Правоговорът в обучението на актьора“

от

доц. д-р Тодор Иванов Димитров-Мечкаров,

текст, представен за придобиване на научна степен „доктор на науките“

Настоящата рецензия се представя в изпълнение на заповед № 102/28.03.2021 г. на Ректора на НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ и решение на Факултетен съвет при факултет „Сценични изкуства“ от 23.03.2021 г. за сформирание на Научно жури за оценка на труда на Тодор Иванов Димитров-Мечкаров.

1. Данните за кандидата са налични в приложената от него творческа автобиография (CV).

2. Описание на предоставените материали
Кандидатът е представил за конкурса текст от 403 електронни страници, автореферат, списък от приноси, автобиография и публикации. От всички възможни дипломи е предоставена само дипломата за „доктор“ по театрознание и театрално изкуство.

3. Критерии за оценка
Образованието и професионалният опит на Тодор Иванов Димитров-Мечкаров са впечатляващи, но основният критерий за оценка за придобиване на научната степен „доктор на науките“ е чл. 37 ал. (1) от Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ): „Дисертационният труд за придобиване на научна степен „доктор на науките“ трябва да съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или

научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“. Чл. 37 ал. (1) присъства в правилниците за прилагане на ЗРАСРБ във всички висши училища в страната.

4. Обща оценка на представените материали

Основният текст е с обем от 403 страници. Трудът съдържа увод, изложение от четири глави, заключение, библиография с 160 заглавия. Структурата на текста отговаря на жанра „дисертация“.

Изискванията към дисертациите е в Увода да има Преглед на литературата, който да води до избистряне и деклариране на Методиката, по която се работи. Добре е, че Тодор Димитров-Мечкаров ясно вижда интердисциплинарната същност на заниманието на преподавателя по правоговор за актьори. Задължително е в увода да бъдат прецизирани понятията.

Меко казано, странно е, че автор с магистърска диплома по логопедия от СУ „Св. Климент Охридски“ не различава език от реч или по-точно приравнява „език“ с „реч“. Така на с. 16 от увода той се опира на мнение, което не различава „език“ с „реч“. Това е недопустимо, защото поставя под съмнение правилното диагностициране на речевите проблеми на индивида и може да доведе до неправилно лечение или профилактика: „Езикът (речта) е антропогенетично възникнала психична функция, представляваща огромен скок в развитието на човека“ (Цветанка Ценова. Основи на логопедия, изд. СУ „Св. Климент Охридски“, С., 2012).

Авторът би могъл да избегне тази неекспертна дефиниция, ако имаше нагласа да направи преглед поне на българската литература по логопедия. В труда липсва позоваване на първопроходците на Методологията на логопедичната интервенция за работа с артикулационни нарушения - Захария Банова и Мария Иванова (1979). Трудът на Цветанка Ценова (2001) нито е цитиран, нито е посочен в библиографията. Фрапантна е липсата на автор като Екатерина Тодорова 2013, 2009, 2013, 2014, 2018. Посочените литературни източници не са цитирани никъде в текста. Така излиза, че Тодор Димитров-Мечкаров му е и автор на говорната терапия при артикулационни нарушения.

На Стр. 258: „Целият период на обучението преминава през следните етапи: (1) постановка..., (2) диференциация..., (3) автоматизация...“ В логопедичната практика е

установена последователност на етапите за артикулационна работа са. Етапите са: (1) *постановка* на нормативен звук, (2) *автоматизация* на поставения звук, (3) *диференциация* на поставените и автоматизирани звукове от един фонеман клас. Диференциацията на звукове се изразява в изграждането на умения за диференциация на говорни звукове, според техните – артикулационни, акустични и фонологични характеристики. Реализирането на този процес трябва да бъде подсигурено от правилна и автоматизирана говорна продукция на всеки отделен звук. Терминът диференциация на звукове е с установено значение в българската логопедична теория и практика. Използван е за първи път през 1973 г. от Венелин Иванов (Иванов В., Логопедия. С., Наука и изкуство. 1973). Въвеждането на различно значение на понятието „диференциация“ от докторанта е напълно неприемливо. Диференцирането на нормативната от ненормативната продукция на фонемата е част от процеса на автоматизация.

На стр. 292: „Общи положения в алгоритмите за автоматизация на звуковете“ се представя утвърдена структура на лингвистичния материал за автоматизация, в традициите на българската логопедична школа, като отново не са цитирани нейните автори (Банова, Иванова, 1979; Ценова, 2001; Годорова, 2009, 2013, 2014, 2018). Същото важи и за останалите текстуални раздели: „Схеми за автоматизация на...“

Основоположниците на методологията – Банова и Иванова не са цитирани нито в текста, нито в използваната литература. Методическото им ръководство за корекция е достъпно в Библиотеката на НБУ.

„Методология на обучението по правоговор“ и е най-обемната глава в текста – 133 страници. В такъв случай главата трябва да бъде озаглавена „Методика на ...“, а не „Методология на...“. С това авторът би показал, че му е ясна разликата между теоретичната дисциплина в една област и описателната дисциплина, по подобие на фонология – фонетика, лексикология – лексикография. И разбира се, да цитира и да посочи методологията още в раздела Увод!

Проф. Мавлов и проф. Веселина Раева са цитирани по един път с няколко реда. Бележките ми са въпрос на нагласа за разширяване на погледа на учения към всички автори и школи, поне в страната. В увода изброяването на публикациите на преподавателите от НАТФИЗ заема шест страници. Задължително е да се отдаде дължимото на труда на всички тези автори, но структурно мястото на тези шест страници е в Приложение. Смятам, че

достатъчна част, ако не и цялата шеста глава също може да бъде приложение, защото освен демонстрираното четене без разбиране голямата част от посоченото там е лесно намиращо се в интернет. Методът, непосочен в увода, е известен от десетилетия в България. Така, най-обемната глава VI, няма нищо общо с „[...] трябва да съдържа теоретични обобщения и решения на големи научни или научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“, чл. 37 ал. (1) от закона.

Уводът съдържа изброяване на езиковедски и други трудове и напълно ненужни абзаци за произхода на езика, които подхождат на общообразователен курс. Дадени са и някои важни за работата дефиниции, сред които има неточности, показващи непознаване на различните мнения в езикознанието. Например, според Тилков, интонацията не е част от езикознанието, но според труда на Йордан Пенчев „Основни интонационни контури в българското изречение“ (1980), одобрен от Научния съвет на Института за български език, интонацията е част от езикознанието. Част от езикознанието са както фонетиката, така и фонологията. Най-лесно и разбираемо за по-широк кръг читатели би било да се каже, че теоретичната дисциплина е фонологията, а описателната е фонетиката, също каквото е отношението лексикология – лексикография. В труда липсва споменаването (дори) на Трубецкой, Якобсон и Хале, основни автори във фонологията и фонетиката.

От увода и цялото изложение липсва Живко Бояджиев. В същото време в цялата глава „Българска фонетична система“, и особено в езиковедските ѝ части („Фонема и алофон“, „Сричка и морфема“, „Словна и междусловна фонетика“, „Диференциация на гласни и съгласни звукове“, „Система на гласните звукове“, „Класификация на гласните звукове“, „Акустична класификация“, „Система на съгласните звукове“, „Класификация на съгласните звукове“), единственият цитат е от Петър Пашов. Няма цитати от кои автори е заимствана тази специализирана информация.

На с. 130 е употребен „терминът“ *деконтактивен смисъл*. Това не изглежда правописна/буквена грешка. А какво е? – Оксиморон.

Акустичните и артикулационните характеристики също са лишени от авторите си. Само за графиките акуратно е отбелязано, че са от книгите „Увод в българската

фонетика“ на Стойко Стойков и „Техника на говора“ на Любен Саев (с. 157). Същото тече за всички следващи десетки страници за съгласни, сонори, глайд.

Словните и междусловни промени („Звукови фонетични и незвукови нефонетични промени“) са в същото състояние, все едно Тодор Димитров-Мечкаров ги е измислил.

В следващите страници спорадично се появяват Стойко Стойков, Стоян Стоянов, Тилков и Т. Бояджиев, Мара Георгиева, Петър Пашов, Диана Борисова.

Цитираните и нецитираните автори подлагат на съмнение стойността на труда като съдържащ „теоретични обобщения и решения на големи научни или научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката“, чл. 37 ал. (1) от закона.

Мястото на дефинирането на понятията *морфема* и *сричка* е в увода, а не в Изложението, 128–130. Сложните дефиниции от езиковедите Стоянов, Тилков, Т. Бояджиев са реферат по темата, който цели да ни убеди, че авторът знае разликите, но практическата дефиниция е, че „сричката не съвпада винаги с морфемата, сричката е мобилна и тя може да се скандира за разлика от морфемата“. Разликата е огромна и има важно значение за базисната преподавателска компетентност, която води до яснота за студентите. Така, на с. 298 и по-нататък са дадени примери за *Автоматизация на звук „с“ в морфемите и думи спрямо позицията*, но в таблицата има срички:

се	сея	Есе	тесен	ес	пес
си	син	Иси	мисия	ис	рис
са	сам	Аса	васал	ас	вас
съ	съд	Ъсъ	сблъсък	ъс	къс
со	сом	Осо	носов	ос	кос
су	сух	Усу	кусур	ус	вкус

Понятието „кльстърни морфемите“ е разбираемо от практическа гледна точка, но каноничният термин е кльстър фонемите. *Кльстър* още не е признато за дублет на правописната и правоговорна норма – *кльстер*. „Автоматизация на звук „с“ в кльстърни морфемите и думи“ (с. 298).

В Увода липсва и дефинирането на понятието *концепт*. Поради множеството съдържания/дефиниции на това понятие е редно авторът да дефинира какъв точно смисъл влага в това достатъчно често използвано в текста понятие. Например какво означава „Научни концепти за механизмите на гласообразуването“ (с. 58). В последните десетилетия думата *концепт* стана мода и тя има множество различни от „понятие“ значения.

Всеки редактор би изискал, при отпратка към мнение на определен автор, той да бъде цитиран в Библиографията. На стр. 12 е цитирано мнението на Еужениу Барба, но той липсва в Библиографията или в бележка под линия.

Избраният подход, да се цитира и с индекс под линия, и в Библиография, смущава, защото напомня на старателен студент от първи курс, който изучава писане на академично есе. В увода са дадени насипно множество имена на български възрожденци и езиковеди. Големият брой на трудовете на Андрейчин не отговаря на голям брой цитати от него, а Константин Попов липсва и като цитат, и в Библиография. Странно е позоваването на две различни издания от „Българска фонетика“ от Тилков и Т. Бояджиев – едното е от 1977 г., а другото от 1990 г. Впрочем в изданията от 1977 г. и от 1981 г. на този капитален труд има прекрасни насоки за ритъма, темпа и други фонетични аспекти при изразяване на различни емоции – тема напълно липсваща в целия текст.

Странно звучи посочването и на трите тома на Академичната граматика на с. 127 от Изложението при положение, че се цитира от първи том, Фонетика, а посочените автори са отговорните редактори. Трябва да цитира само том 1, а не всички отговорни редактори – и за морфология (Ст. Стоянов), и за синтаксис (К. Попов).

При разглеждането на „дишането“ се наблюдава същият проблем. Трудно е да си представя, че авторът на текста е въвел видовете дишане и класификацията им (с. 40). На стр. 41–44 се появяват други автори, но на 45–46 (нос, носна кухина, трахея, бронхи, алвеоли, ларинкс и пр.) пак изчезват. Сходно е положението при подвижните и неподвижните артикулационни органи – на една страница има отпратки, на друга – няма.

Липсва и обзор в областта на логопедията.

В увода има „цели и задачи на обучението по правоговора“, „цели и задачи на правоговора“, но не и Цели и задачи на труда.

И текстът, и авторефератът страдат от несъразмерност в структурно отношение. В автореферата няма библиография, което е ексцентрично решение, защото не отразява използването на всичко онова, което е направено преди авторът да се роди. Това е най-основното, което се прави в образованието – учим какво е измислено преди да се родим, за да не измисляме „топлата вода“ отново и отново. Позволявам си това мнение, защото очаквано се появява претенцията, че Иванов Димитров-Мечкаров предефинира направеното дотук: „Предефинирането на теоретико-практичните основи, обоследването на аспектите и извеждането на методологични основи за преподаване на дисциплината „Правоговор“ [...] (с. 44 от автореферата). На същата страница блести поредното смесване на понятия и измисляне на нови, което, по мое мнение, доказва некомпетентност, а не новаторство: „езикът и говорът са двата аспекта на висшата когнитивна способност на човека, която може да се обобщи с понятието реч.“ Това измисляне на нови понятия, внасящи тотално нова наука, аз наричам агресивно настъпление и действия на псевдо експерт, останал недоучен. Питам се, откъде тази фейсбук менталност, която в ерата на деконструкцията претендира за експертност в един текст и документи, които се представят не в социалните мрежи или на пазара за чушки и домати, а на експертен съвет от учени.

Иначе авторът е стигнал до правилната мисъл, че „дефинирането на терминологичните основи и интердисциплинарния характер, теоретико-практичните и педагогически аспекти в преподаването на правоговор на актьорите естествено води и към рефериране на предходно научно познание“ (с. 2). Той е прав, че е воден също от „стремеж към обособяване, представяне, систематизиране и анализиране на всички аспекти в преподаването на дисциплината от съвременна гледна точка на базата на холистичен подход и съграждане на множество интердисциплинарни връзки със сродни науки, в чиито фокус са гласът и говорният акт.“ (с. 2) Последното обаче е недостатъчно застъпено в текста поради липса на основни трудове по логопедия и наличието на неправилно третирани термини, например, равенството между език и реч, демонстрирано по-горе, а също и липсата на прецизно „рефериране на предходно научно познание“.

Драстично е наличието на Методите в увода – чак на с. 31 при 36 страници увод. Петте страници след с. 31 са описание на главите в текста. Мястото на петте страници е в

автореферата, а не в увода. Сред методите са посочени практическят опит на автора и обучението му в магистърска програма. Това не са методи, а помощни важни елементи. Единственото, което прилича на метод, е „Дефиниране, анализ и съпоставка на общите теоретични понятия на всички сродни науки“, имащи отношение към компетентността на преподаване на преподавателя, т.е. специализираната научна енциклопедия на преподавателя (по Умберто Еко).

Проблемите, които отбелязвам, идват от непълнотата на реферираните факти на предходното научно познание и неравномерното цитиране на първоизточника на методите. Това важи и за езикознанието, и за логопедията. За съжаление, правилната начална нагласа не е получила убедителна реализация в труда.

Дисертацията не е учебник, не е есе, нито научно популярна книга, а набор от документи, начело с голям текст, в който се цитира коректно, в който се посочват първоизточниците, а не се представя нещо за свое, което срещаме дори в интернет. Зад това negliжиране, по мое мнение, прозира амбиция за кратко време да бъдат превзети докторатът, доцентурата и големия докторат, за да се „изравним“ с познатия ни вече от 30 години сив, посредствен поток от млади и немлади западни учени, който ни залива.

В автореферата и текста има лирични отклонения, подходящи за запалването на ентузиазъм у студенти към важността на обучението по сценична реч. Те са добре написани, в тях личи и практическят опит на Тодор Димитров-Мечкаров, **но са напълно неуместни в текст от жанра „дисертация“**.

От целия труд читателят остава с впечатление, че диалектните уклонителни навици сред студентите в НАТФИЗ са основен проблем на обучението.

Театралните и филмовите образи, при които диалектът е художествена характеристика е добре известен факт, напр. в „Мера според мера“ актьорът трябва да учи диалекта

Нищо не е представено за спецификата на обучението при кукленото актьорско майсторство. Няма дори отделни примери за упражнения (индивидуални и/или по-обща) как говори вълкът, как говори мечката, как говори някой вид птица и т.н. Много успешни актьори са от „куклите“ – и сега, и в миналото. През месец май гледах по една от телевизиите филм за/с Любен Чаталов по повод на неговите отношения с киноцентъра. Сред всичко друго, „получено“ от киноцентъра, той сподели, че Иван Андонов го е учил как да

произнася думите правилно и ясно учленени. Вярвам, че, 35 години по-късно, обучението по правоговор в НАТФИЗ е подобро и не дипломира някой талант, някой „нов Любен Чаталов“, който на снимачната площадка да получава уроци от режисьора по правоговор.

Смятам, че Иванов Димитров-Мечкаров е натрупал достатъчно практически опит, но му е нужно да смени разбирането си за това какво е „доктор на науките“. Тогава, надеждата ми е, че ще може да разшири спектъра от проучена литература, за да може да очертае реални свои приноси. Това е различно от обикновеното „преработка на текста“ и изисква повече време.

5. Заключение

С оглед на посоченото, смятам, че представеният текст за придобиване на научна степен „доктор на науките“ **не отговаря на изискванията** на чл. 37 ал. (1) от Закона за развитие на академичния състав в Република България, защото **не съдържа** теоретични обобщения и решения на големи научни или научно-приложни проблеми, които съответстват на съвременните постижения и представляват значителен и оригинален принос в науката.

Необходима е не обикновена преработка, а смяна на начина мислене, за да се стигне до покриване изискванията на закона.

Проф. дфн Мони Алмалех

28.05.2021 г.